

Гончар Т.О.

*Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права, кримінального
процесу та криміналістики, доцент*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ВІДНОСНО НЕПОВНОЛІТНІХ

Кримінально-правова політика є складовою державної політики у сфері боротьби зі злочинністю зі створення соціально обумовленого кримінального законодавства шляхом здійснення криміналізації або декриміналізації, пеналізації або депеналізації та диференціації кримінальної відповідальності.

Кримінально-правова політика відносно неповнолітніх є частиною державної кримінально-правової політики направленої на боротьбу зі злочинністю особливого суб'єкта кримінальної відповідальності - неповнолітнього, що вчинив злочин. Враховуючи, що основним завданням кримінально-правової політики відносно неповнолітніх є всебічне забезпечення захисту прав та свобод дитини за допомогою кримінально-правових засобів, ця політика здійснюється в наступних напрямках:

- реалізація прав та свобод, гарантованих неповнолітнім особам, що вчинили злочин міжнародними документами, ратифікованими Україною;
- подальша гуманізація кримінальної відповідальності неповнолітніх;
- диференціація примусових заходів виховного характеру залежно від віку (як альтернативи покаранню);
- удосконалення системи покарань відносно неповнолітніх, закріпленої у ст. 98 КК (Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар. - Видання восьме, перероблене та доповнене / Відп. ред. Є.Л. Стрельцов. - Х.: Одиссей, 2012. - с. 212);
- виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності повнолітніх осіб, які втягують неповнолітніх у злочинну діяльність;
- виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які залучають неповнолітніх до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, алкогольних напоїв або іншої антигромадської діяльності;
- виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності повнолітніх осіб, які вчинили злочини проти неповнолітніх (малолітніх) тощо

Основними міжнародно-правовими актами у сфері захисту прав дітей та неповнолітніх, що вчинили злочин є: Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р.; Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх від 29.11.1985 р. («Пекінські правила») тощо. Практична реалізація прав неповнолітніх осіб, що вчинили злочини, забезпечується за допомогою кримінально-правових засобів.

Гуманізація кримінальної відповідальності неповнолітніх є одним з основних напрямів реалізації прав та свобод неповнолітніх осіб, що вчинили злочини. Гуманізація відбувається шляхом удосконалення норм Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу (далі - КК України) та приведення їх у відповідність з нормами міжнародно-правових документів, ратифікованих Україною. У нормах Загальної частини КК України гуманізація проявляється

в можливості застосування до неповнолітніх замість покарання примусових заходів виховного характеру; закріпленні в системі покарань, альтернативних позбавленню волі на певний строк; розширенні підстав та умов застосування звільнення від кримінальної відповідальності або звільнення від покарання та його відбування. Цей напрям вже почав впроваджуватися, хоча на практиці виявилось, що більшість з цих положень є тільки декларованими. Так, по-перше, види примусових заходів виховного характеру передбачені у ч. 1 ст. 105 КК України, але вони не диференційовані за віком, тобто ті ж самі заходи застосовуються до особи, що не досягли віку кримінальної відповідальності та неповнолітніх, що не досягли 18-ти років, більшість з цих примусових заходів виховного характеру є неефективними; по-друге, у ст. 98 КК (система покарань щодо неповнолітніх) передбачено шість основних видів покарань, хоча на практиці з урахуванням конструювання ст.ст. 99-102 до осіб, які вчинили злочин до досягнення 16-ти років, фактично призначається тільки найсуворіше основне покарання - позбавлення волі на певний строк; по-третє, ст. 97 КК передбачає, що у разі вчинення неповнолітнім вперше злочину невеликої тяжкості або необережного злочину середньої тяжкості, суд може його звільнити від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, але на практиці неповнолітні частіше вчинюють умисні злочини середньої тяжкості або тяжкі злочини, тому застосування цієї статті є обмеженими; по-четверте, звільнення неповнолітніх від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ч. 1 ст. 105 КК України) теж обмежено вчиненням злочинів невеликої або середньої тяжкості, застосування такого звільнення ще й ускладнюється невеликою ефективністю примусових заходів виховного впливу; звільнення від покарання на підставі ст. 104 КК (з випробуванням) щодо неповнолітніх хоча й застосовується частіше ніж інші види звільнення від відбування покарання, але відносно неповнолітніх його застосовувати слід обережно, оскільки неповнолітній, який звільняється від відбування покарання на підставі ст. 104 КК, нездатен зрозуміти правових наслідків невиконання умов, за яких він вважається звільненим від відбування покарання. У нормах Особливої частини Кримінального кодексу України гуманізація кримінальної відповідальності неповнолітніх може здійснюватися шляхом приведення санкцій норм, за якими частіше всього засуджуються неповнолітні, у відповідність з нормами Загальної частини КК України тощо.

Отже, вказані напрями кримінально-правової політики відносно неповнолітніх потребують свого подальшого законодавчого удосконалення та приведення у відповідність з нормами міжнародно-правових документів, ратифікованих Україною, з метою їх практичної реалізації.